

Marcin Rydzewski

Muzeum Przyrody – Dwór Lutosławskich w Drozdowie

Spuścizna materialna po Wincentym Lutosławskim w Drozdowie – inspiracja do badań miejscowych

Drozdowo, wieś położona nad Narwicą, prawobrzeżnym dopływem rzeki Narwi w dawnej ziemi wiskiej, w swojej historii miało kilka wyjątkowych okresów. Niewątpliwie najbardziej znaczące były czasy, w których ziemie drozdowskie znajdowały się w rękach rodziny Lutosławskich herbu Jelita. Przez pięć pokoleń trwałej obecności ród zmienił oblicze ziemi, z której wyszli jego najznakomitsi przedstawiciele. Był wśród nich także profesor filozofii Wincenty Lutosławski, dla którego ojcowizna była uosobieniem wizji miejsca szczęśliwości i harmonijnego życia dzielonego między pasję zawodową, życie społeczne oraz rodzinne. Nie dane mu jednak było w dorosłości ani zbyt często tu bywać, ani też pod koniec życia powrócić, by dokończyć żywota. Ślady usilnej pracy wielu pokoleń niemal starły z powierzchni ziemi perspektywy II wojny światowej i peerelowskiej poprawności. Rodzina zamieszkała w różnych częściach kraju (Warszawa, Kraków, Poznań, Trójmiasto) oraz poza jego granicami (Szwajcaria), gdzie trafiły wraz z nią rodzinne „skarby”. Przywiązanie do miejsca i cześć oddawana rodzinnym pamiątkom ocaliły to, co najcenniejsze – spuściznę ideową zawartą w publikacjach i dokumentach archiwalnych oraz fotografie i portrety.

Gdy w 1984 roku w dawnym Dolnym Dworze Lutosławskich powstało Muzeum Przyrodnicze w Drozdowie, zatrzymał się czas pokoleniowego odchodzenia w niepamięć dziejów związanych z rodziną Lutosławskich w tym miejscu. Historia związana z życiem miejscowości jakby na nowo została połączona z dziejami rodziny, a w szczególności z prof. Wincentym Lutosławskim.

Wincenty Lutosławski w Drozdowie

Drozdowo było własnościowo związane z rodziną Lutosławskich od 1786 roku (ożenek Antoniny Burskiej, dziedziczki dóbr drozdowskich z Franciszkiem Saryuszem Lutosławskim, komornikiem ziemskim wiskim) do 1977 roku (sprzedaż Dolnego Dworu Urzędowi Wojewódzkiemu w Łomży). Rodzina zmodernizowała je infrastrukturalnie. Budowa trzech murowanych dworów, browaru, młyna, zabudowań gospodarczych, czworaków, kościoła, plebanii, szkół i urządzenie parków dworskich oraz zieleni leśnej nadało miejscowości charakterystyczny wygląd. Jeśli dołożyć do tego fakt elektryfikacji z końca XIX w., Drozdowo stanowiło wyobrażenie wzorcowej – futurystycznej – miejscowości, a dla wielu ziemi obiecanej. W tej dynamicznie rozwijającej się przestrzeni przygotowywał się do odkrywania świata nauki pierworodny syn przemysłowca Franciszka i Marii ze Szczygielskich (przedstawicielki rodziny inteligencji warszawskiej) – Wincenty. Prywatni nauczyciele, tacy jak Oskar Rumpe z Uniwersytetu Wrocławskiego, przygotowali go do edukacji gimnazjalnej w Mitawie, szczególnie nacisk kładli na naukę języków.

Student chemii w Rydze i filozofii w Dorpacie, a później niezależny naukowiec, czuł potrzebę bezpośredniego kontaktu z wolnomyślicielami Europy, nowego świata, Bliskiego Wschodu oraz Orientu. Zarówno podczas przygotowywania wypraw, jak i przed ważnymi egzaminami naukowymi potrzebował neutralnego miejsca, jakim było Drozdowo. Pobyt w rodzinnej miejscowości pozwalał mu dobrze się przygotować do niezwykle trudnych wyzwań. Szczególnego znaczenia miejsce to nabrało po małżeństwie z hiszpańską pisarką i poetką Sofią Pérez Casanovą. Dla jego żony i córek stało się nowym domem, gdzie mieszkwały w czasie wyjazdów badawczych filozofa, a także w okresie letniego i urlopowego wypoczynku. W starym, przestronnym Górnym Dworze Wincenty miał swoją pracownię. W czasie pracy komunikował się ze światem jedynie za pośrednictwem zakrzywionej tuby akustycznej wpuszczonej w podłogę poddasza nad pokojem dziennym żony. Drugą samotnię, na letnie upały, miał w lesie, w tzw. Górkach Drozdowskich, gdzie kazał wybudować loszek z wanną na dnie. Chodził tam chłodzić się w upalne dni. Nieprzywykła do nowych zwyczajów miejscowa ludność, widząc, co robi, odczuwała co najmniej duże zdziwienie. Również matce nie podobały się te praktyki, jednak szalę niezgody przeważyła akcja spotkań z mieszkańcami poświęcona budzeniu ducha narodowego. Rodzina, obawiając się represji władz carskich, zaproponowała więc, by Wincenty przeniósł się do folwarku Wiktorzyn leżącego za lasem drozdowskim, do

domu, który miano specjalnie wybudować. Plany te były jednak sprzeczne z potrzebami Wincentego i nie zostały urzeczywistnione.

Zajęcie się pracą na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie oraz pogłębienie w warunkach ośrodka akademickiego pracy społeczno-oświatowej coraz bardziej oddalało Wincentego od domu rodzinnego i najbliższej rodziny. Pragnienie syna, którego nie miał z Sofią, doprowadziło w końcu do separacji i zaangażowania się w związek z Wandą Peszyńską, z którą miał syna Tadeusza i córkę Janinę. Wincenty – zostawiając żonę i ich trzy córki (Marię, Halinę i Izabelę) – musiał liczyć się z utratą dotychczasowego statusu w Drozdowie, miejscowości, gdzie spoczywało kilka pokoleń przodków, w tym także ukochana córka Jadwiga zmarła w wieku pięciu lat na rękach ojca.

Współcześnie nie ma już śladów po wielu mogiłach Lutosławskich w Drozdowie, w tym mogile Jadwigi. Czas oszczędził jedynie kościół, kaplicę oraz Dolny Dwór. W zmienionej formie ocalały parki dworskie oraz niektóre z dawnych zabudowań folwarcznych.

Wincenty był związany z Drozdowem wychowaniem i wczesną edukacją, zastępowaniem w obowiązkach kancelaryjnych ojca, prowadzeniem tajnej szkoły dla młodszych braci, wypoczynkiem i pracownią naukową oraz działalnością społeczną. Te czynności nie pozostawiły po sobie w miejscowości żadnego śladu, a mimo to pamiątki po Wincentym stanowią ważną część kolekcji, jaką utworzono już w pierwszych latach po otwarciu drozdowskiego Muzeum.

Pamiątki po Wincentym Lutosławskim

Muzeum Przyrody powstało w budynku zakupionym od córki profesora Marii Niklewiczowej. Dla jego pierwszego organizatora i kierownika Andrzeja Chyla sprawą oczywistą była konieczność przygotowania wystawy poświęconej wnętrzom dworskim, która z uwagi na przeszłość historyczną miejsca miała uzupełniać dokonania kulturalne w położonej nieopodal Łomży. Już po roku inaugurowano jej działalność wystawienniczą. Pierwszą z wystaw stałych pt. „Salon dworski” poświęcono dawnym właścicielom dworu. Dla tak szybkiego powstania wystawy kluczowe okazało się skorzystanie z depozytów muzealnych, a także darów. Również rodzina doceniła muzealny trud, sukcesywnie wzbogacając wyposażenie wystawy głównie o pamiątki po Wincentym udostępnione przez córkę dr Janinę Lutosławską z Krakowa. Liczący dwadzieścia obiektów zbiór został po części

zakupiony w 1989¹ i darowany w 1996 roku². Najcenniejsze z tych darów to obrazy z podobiznami Marii – matki filozofa – oraz jego samego. Główne jak dotychczas źródło rodzinnych zasobów to osobiste przedmioty prof. Lutosławskiego, jakie do wybuchu II wojny światowej udało mu się zgromadzić w Krakowie, gdzie osiadł na stałe pod koniec życia.

Wystawa „Salon Dworski” opisuje historię kilku pokoleń rodziny Lutosławskich, jednak już przy wchodzeniu do pomieszczenia uwagę zwiedzających przykuwa serwantka, a w niej publikacje, przybory piśmiennicze, kalendarze, tłok pieczętny parafraskowy (w obwodzie litery VL) i korespondencyjny z napisem „W Lutosławski Czerniakowska 202 m 7 Warszawa” oraz medal „XV-LECIE ODZYSKANIA MORZA”, jaki otrzymał filozof z tej okazji.

Sercem wystawy są portrety Marii ze Szczygielskich Lutosławskiej z lat sześćdziesiątych XIX w. oraz Wincentego z lat czterdziestych XX w. Pierwsze lata udostępniania wnętrza dworskich zwiedzającym to czas konsolidacji spraw związanych z historią rodziny, co odbywało się pod kierownictwem Działu Artystycznego. Z tego okresu do zbiorów inwentarzowych trafił, również z krakowskiej kolekcji, oryginalny przedmiot – biurko podróżne Wincentego. Tak zwany galicyjski kufer podróżny to nic innego jak przenośny warsztat pracy, który po położeniu na stole i otwarciu wieka wygląda i może służyć niemal tak samo jak górna część tradycyjnego sekretarzyka. W 1989 roku wszystkie z wystaw stałych Muzeum były gotowe, by udostępnić je zwiedzającym. Przełomowy dla polskiej demokracji rok miał też swoją odsłonę na terenie Muzeum. W kolejnym roku przekształcono jego strukturę organizacyjną, tworząc Dział Artystyczno-Historyczny, a w 1998 roku Dział Historyczny. Placówka coraz częściej była miejscem wystaw, wieczorów i prelekcji zabarwionych narodową nutą pieśni i stała się symbolem dorobku kilku pokoleń Lutosławskich, ale również polityka

- 1 Sygn. 64 – portret olejny Wincentego Lutosławskiego autorstwa Jana Janiszewskiego, 1945 r.; 65 – biurko podróżne Wincentego Lutosławskiego; 66 – kałamarz podróżny; 67 – nawilżacz do znaczków; 68 – medal XV-lecia Odzyskania Morza; 69 – tłok pieczętny; 70 – pieczęć gumowa; 71 – nożyk do przecinania papieru; 72 – notes Wincentego Lutosławskiego; 73 – scyzoryk; 74 – centymetr sprężynowy; 75 – ołówek automatyczny; 76–79 wieczne pióra.
- 2 Sygn. 155–156 – portret Marii ze Szczygielskich Lutosławskiej autorstwa Franciszka Kostrzewskiego w złożonej ramie, 1869 r.; 157 – portret olejny Wincentego Lutosławskiego autorstwa Vlastimila Hofmana, 1933 r.; 158 – owalna rama drewniana zdobiona motywami roślinnymi z drewna i skóry. Dr Janina Lutosławska przekazywała także sukcesywnie pozostałości spuścizny naukowej po ojcu do zbiorów Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie. Prócz co najmniej kilku tysięcy listów przekazała tam rzeźbę twarzy filozofa.

Romana Dmowskiego, zamieszkałego u kresu życia w dawnym dworze. Postrzegana w regionie i coraz szerzej jako skarbnica wiedzy i spuścizny po dokonaniach żyjących tu pokoleń stała się depozytariuszem zbiorów już nie tylko rodzinnych, ale również kolekcjonerskich.

Wśród tych inicjatyw obecnie na plan pierwszy wysuwa się kolekcja historyka Sławomira Zgrzywy. Depozyt książkowy został przekazany do Muzeum w 2016 r. Łącznie zawiera 70 publikacji i 4 druki. Ta niewielka grupa archiwaliów, z uwagi na przeznaczenie użytkowe, to rzadkość. Natrafiamy wśród nich na: bilet Akademickiego Koła ELEUSIS na wykłady Wincentego o Juliuszu Słowackim z 1909 r. w Krakowie; ulotkę reklamową dotyczącą jego twórczości – wydaną w Wilnie w 1930 roku; pocztówkę reklamową nowej publikacji *Nieśmiertelność duszy* (Wilno 1925). Wymienione w ulotkach dzieła niemal w komplecie znajdują się w głównym zbiorze depozytorskim. Większość zbioru to dzieła Wincentego (31), żony Sofii (2) oraz dzieci: Izabeli (5), Janiny (1) i Tadeusza (który po wyjeździe do Anglii zmienił personalia na Peter Jordan – 5). Wśród publikacji „latorośli” znajdują się także tłumaczenia Izabeli z hiszpańskiego oraz Tadeusza na język angielski³. W okresie II wojny światowej zaangażowanie literackie syna okazało się szczególnie potrzebne. Pisał wówczas książki militarystyczne o zapale i dzielności polskiego żołnierza dla Anglików, po angielsku. Niektóre z nich doczekały się kolejnych wydań⁴.

Do najcenniejszych książek napisanych przez Wincentego w języku ojczystym należą ćwiczenia z rozwoju potęgi woli⁵. W zbiorach publicznych naszego kraju jest to jedyne miejsce, gdzie można uzyskać dostęp do niemal kompletu wydań z tej serii. Depozyt stanowi wydatne uzupełnienie muzealnego zbioru bibliotecznego. Większość spośród tych publikacji jest jednak kolejnymi egzemplarzami wolumenów zachowanych w zasobach Muzeum. Wszystkie zgromadzone prace jako zbiór cechuje przede wszystkim przekrojowość tematów dzieł filozofa: obok tematyki z zakresu historii filozofii, logiki i metafizyki⁶ odnajdujemy kwestie mesjanizmu

3 J. Benavente, *Żle kochana*, Lwów–Poznań 1925; M.V. Garcia, *Ze świata wewnętrznego*, przeł. I. Lutosławska, Warszawa 1911; K. Pruszyński, *Poland Fights Back*, przeł. na angielski P. Jordan, Londyn 1941.

4 P. Jordan, *First to Fight*, wyd. 2, Londyn 1943.

5 W zbiorze zdeponowanym od 2014–2016 znalazły się: *Rozwój potęgi woli przez psychofizyczne ćwiczenia*, Warszawa 1909; *Rozwój potęgi woli*, Wilno 1923; *Rozwój potęgi woli*, cz. 1 (reprint II obiegu).

6 *Wykłady Jagiellońskie*, t. 2: *Poprzednicy Platona*, Kraków 1902; *Logika ogólna czyli teoria poznania i logika formalna*, Kraków 1906; *Nieśmiertelność duszy i wolność woli*, Warszawa 1909; *Na drodze ku wiecznej przemianie*, Warszawa 1912; *The World of Souls*, Wilno

narodowego⁷, a także meandry polityki polskiej⁸ czy racjonalizatorskie rozwiązania o problematyce egzystencjalnej na podstawie doświadczeń życiowych autora⁹. Wyliczenie to nie wyczerpuje tematyki zgromadzonych prac. Wincenty przez całe swoje życie rozwijał myśli w podanych kierunkach. Często gromadził je w zbiorowych, przekrojowych opracowaniach lub monograficznych broszurach w języku polskim oraz językach wielkich narodów europejskich (angielskim, niemieckim, francuskim, włoskim, hiszpańskim i rosyjskim). Następnie wydawał rozwinięte prace finalne z doprecyzowanym tytułem. Obecnie nie znamy dokładnej liczby publikacji i nieopublikowanych maszynopisów zarówno jeśli chodzi o liczbę książek, broszur czy też artykułów. Wartości te plasują się na poziomie kilkudziesięciu książek oraz kilkuset artykułów. Wiele z autorskich myśli Lutosławskiego, usystematyzowanych na potrzeby wykładów, w liczbie znacznie przekraczającej liczone ogółem prace publikowane, nie zostało nigdzie zebranych nawet w formie notatek.

Kilka szczególnie cennych wolumenów trafiło do zasobu bibliotecznego i zbiorów wydzielonych Muzeum zarówno na drodze zakupów od kolekcjonerów, jak i darowizn rodzinnych. Były to choćby utwory Sofii Casanovy Lutosławskiej *Fugaces* (La Coruña 1898), *El pecado* (Madrid 1911) podpisane autorską dedykacją; Izabelli Lutosławskiej – Andrzej Korecki (Warszawa 1932) z dedykacją autorki, czy głowy rodziny – Wincentego *Volonté et liberté* (Paris 1913) dedykowanej przez autora: „[...] z najgłębszą czcią i przyjaźnią Aleksandrowi Skarbkowi to najwspanialsze z dzieł 12 grud. 1915” oraz *Seelenmacht* (Leipzig 1899).

1923; *Nieśmiertelność duszy, zarys metafizyki polskiej*; wyd. 3, Warszawa 1925; *Preesistenza e reincarnazione*, Turyn 1931; *Metafizyka*, oprac. T. Mróz, Drozdowo 2004.

7 *Zakon Kowali*, Kraków 1914; *Adam Mickiewicz Philosophie nationale Polonaise*, Genewa 1902; *Juliusz Słowacki Genезis z ducha*, Kraków 1903; „Eleusis” 1903, t. 1; *Darwin i Słowacki*, Warszawa 1909; *Iskierki warszawskie*, Warszawa 1911; *Bolszewizm i Polska*, Wilno 1920; *Praca narodowa*, Wilno 1922; *Posłannictwo polskiego narodu*, Warszawa 1939; *Główne prawdy*, „Lotos” 1937, nr 2–4; *Polish Personalism*, „The Personalist” 1952, Vol. 33, No. 1.

8 *La conscience nationale et la ligue des nations*, Paryż 1919; *Wojna wszechświatowa – jej odległe przyczyny i skutki*, b.d., Lwów 1920; *Bądźmy ludźmi*, wyd. Komitetu im. braci Józefa i Mariana Lutosławskich, Warszawa 1921; *Walka klas*, Seria „Głosy na Czasie”, nr 46, Poznań 1921; *Listy robotnika polskiego*, Warszawa, b.d.; *Państwo narodowe*, komitet im. braci Józefa i Marjana Lutosławskich, Wilno 1922; *Pewniki polityki polskiej*, Wilno 1923; *Theory and practice of national life* (nadbítka), Wilno, b.d.; *Wizje najbliższej przyszłości*, Poznań 1937.

9 *Tajemnica powszechnego dobrobytu*, Wilno 1926; *Jak rośnie dobrobyt*, Kraków 1936; *Jeden łatwy żywót*, Kraków 1994.

Zasób archiwaliów drozdowskiego Muzeum, liczący kilka tysięcy dokumentów, zawiera przede wszystkim posyty dokumentujące działalność rodziny Lutosławskich w Drozdowie. Podzielony jest na sześć zespołów: 1) Wacława Lignowska, 2) Browar, 3) Firmy, 4) Bank Handlowy w Warszawie, 5) Gospodarstwo, 6) Lasy. Powstał dzięki darom mieszkańców regionu. Akta stanowią bazę do badań głównie przeszłości wsi Drozdowo. Zasób wytworzony został w latach 1854–1946. Według kryterium podziału rzeczowego najliczniejszą grupę stanowią akta związane z administrowaniem majątku rodziny Lutosławskich w Drozdowie. Pozostałe dokumenty tworzą zespół Wacława Lignowska – pani „Oczka”. Dyplomowana guwernantka pomagająca w obowiązkach i życiu codziennym macosze Wincentego pozostawiła po sobie utwory literackie w rękopisach i drukowane w prasie z lat 1903–1946¹⁰. W archiwum tym nie ma jednak prac i dokumentów sygnowanych przez filozofa. Obejmują one bowiem lata jego młodości oraz pracy zawodowej, kiedy to nie był związany z prowadzeniem rodzinnych spraw majątkowych w Drozdowie. Uzupełnieniem zbiorów dokumentów są zgromadzone fotografie – głównie odbitki współczesne zdjęć rodzinnych z drugiej połowy XIX w. oraz czasów II Rzeczypospolitej Polskiej. Pośród tych materiałów jest oryginalna – studyjna fotografia z lat dwudziestych, z wizerunkiem prof. Wincentego wraz z Wandą Peszyńską i ich synem Tadeuszem. To jeden z ostatnich darów dr Janiny Lutosławskiej.

Pamięć i tożsamość – inspiracja do badań

Opisując kwestie związane z gromadzeniem zbiorów wystawowych, depozytów, jak i bibliotecznych nakreślono specyfikę rozwojową działalności Muzeum głównie w okresie od rozpoczęcia działalności po lata dziewięćdziesiąte XX w. W tym czasie, opierając się na bazie lokalowej oraz zgromadzonych zbiorach, drozdowscy muzealnicy tworzyli także własny profil działalności badawczo-popularyzatorskiej, wypełniony rozmaitymi działaniami badawczymi, oświatowymi i wystawienniczymi. Ożywczy wpływ na te instrumenty aktywności muzealnej miało Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Przyrody w Drozdowie. Założone w 1992 roku, skupiało w swych kręgach muzealników oraz wspierających ich sympatyków miejscowej fauny i flory, a także promujących dziedzictwo historyczne potomków rodu Lutosławskich linii łomżyńskiej. Spośród czworga prezesów ostatnimi byli

10 M. Rydzewski, *Muzeum w Drozdowie 1984–2004*, Drozdowo 2004, s. 20.

Krystyna oraz jej syn Olgierd Witkowsy, krewni Mariana Lutosławskiego. Stowarzyszeni wspólnie z muzealnikami podjęli się opracowania pierwszej kompleksowej syntezy wiedzy w zakresie dziedzictwa regionalnego. Dla historii miejsca i związanych z nim osób kluczowa okazała się sesja naukowa „Lutosławscy w kulturze polskiej” odbyta 9–10 XI 1996 roku. W 1998 roku materiały pokonferencyjne opublikowano pod tym samym tytułem. Postaciom Wincentego i Sofii zostały poświęcone dwa artykuły monograficzne oraz częściowo pięć przekrojowych. W sumie zbiór 14 artykułów, w znacznej części stworzony przez rodzinę Lutosławskich i jej poświęcony, stał się zrębem do dalszych prac w zakresie poznania historii rodziny i systematycznego opracowania kolejnych dzieł zbiorowych o charakterze naukowym.

W kolejnych latach baza muzealno-badawcza stawała się coraz wyraźniej rozpoznawalna wśród kręgów uniwersyteckich. Jednocześnie wzrastało zainteresowanie publicystyczne postaciami ze świata demokracji Polski przedwojennej. W tych okolicznościach Drozdowo zostaje w nowy sposób docenione przez świat nauki, dostrzegający indywidualne przykłady Lutosławskich w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Muzeum staje się już nie tylko miejscem z niezwykłą przeszłością i zachowanymi zabytkami, ale również zapleczem do organizacji uroczystości i konferencji z „panoramą na dziedzictwo kulturowe”. Dostrzega się również to, że pod względem urbanistycznym Muzeum – dawny Dwór Dolny Lutosławskich – jest nadal usytuowane centralnie w odniesieniu do średniowiecznego układu lokacyjnego, z częściami dworską, folwarczną, włościańską i plebańską. Całość jest wkomponowana w dolinę rzeki Narwi z jej dopływem Narwicą oraz lasy stoku wysoczyzny kolneńskiej, dokładnie tak, jak za czasów Dominium Drozdowo. Miejsce, w którym pielęgnuje się od dekad pamięć po wybitnych przedstawicielach rodziny Lutosławskich, ma zaplecze merytoryczne oraz rzeczowe sprawiające, że uczelnie coraz częściej decydują się organizować tu swoje wyjazdowe zajęcia.

We współpracy z Muzeum 20 października 2006 odbyła się „III Konferencja poświęcona życiu i twórczości Wincentego Lutosławskiego”. Zbliżenie ze środowiskiem akademickim przełożyło się także na inicjatywy własne Muzeum. Dużym zainteresowaniem środowiska naukowego cieszyła się konferencja „Sofia Casanova Lutosławska – hiszpańska pisarka, Polka z wyboru” (9 września 2011). Cykliczną muzealną inicjatywą stały się Spotkania Pokoleń w Kręgu Kultury Ziemiańskiej, mające skupiać potomków łomżyńskich rodzin ziemiańskich. Zostały one połączone z konferencjami naukowymi na temat wybranych zagadnień historii elit ziemiańskich.

Skupiły badaczy z całego kraju. Do roku 2018 odbyły się cztery edycje, które zwieńczono następującymi publikacjami: *Przedstawiciele elit prowincjonalnych w XIX i pierwszej połowie XX w.* (2015); *Czyn niepodległościowy ziemian łomżyńskich podczas I wojny światowej* (2017); *Niepodległość w poglądach, działalności i pamięci polskich elit kraju i regionu łomżyńskiego* (2019). W drozdowskich wydawnictwach zaznacza się także coraz większy wkład publicystyczny pracowników Muzeum oraz regionalnych badaczy. Jednak główny nurt prac Muzeum sprawia, że publikacje badawcze bywają uzupełnieniem i rozwinięciem publicystyki opartej na własnych opracowaniach. Ich adresatami są czytelnicy artykułów informacyjnych i mainstreamowych prezentacji multimedialnych oraz lekcji muzealnych, konkursów historycznych oraz odbiorcy regionalnych portali historycznych i czasopism, a także telewizji¹¹. Dość szeroki oddźwięk medialny sprawia, że przygotowania do wywiadów mają szczególne znaczenie. Poprzedza je więc przygotowanie już nie tylko opierające się na zasobach własnych placówki, ale także na kwerendach dokonanych w archiwach państwowych Łomży, Białegostoku czy Warszawy, a nawet dalsze pogłębienie współpracy z potomkami Lutosławskich w zakresie dostępu do ich archiwów rodzinnych.

Łącząca się z misją Muzeum idea gromadzenia różnego rodzaju dokumentacji historycznej leży także u podstaw realizacji nagrań filmowych i fonicznych we własnym zakresie. Stąd rozwijana idea dokumentacji medialnej zachowanych wspomnień przy okazji spotkań z potomkami Lutosławskich oraz dawnymi ich współpracownikami czy mieszkańcami Drozdowa i okolicy. Na tej kanwie powstał film dokumentalny *Sofia Casanova Lutosławska we wspomnieniach rodziny*, prezentowany w 2012 roku w ramach konferencji poświęconej postaci. W nagraniu udział wzięli wówczas między innymi o. Karol Meissner, Maria Teresa Doerffer oraz Krystyna Witkowska. Prócz prac własnych zebrany materiał audio-wideo był również prezentowany w eterze przez miejscowe stacje radiowe w ramach audycji historycznych.

Kolejnych źródeł do gromadzenia materiałów dokumentujących historię rodziny i na jej tle Wincentego Lutosławskiego dostarczają przygotowania do opracowania wystaw. Kwerendy i trwały zbiór materiałów wiążą się z koniecznością pozyskania odpowiedniej ilości materiałów na podstawie skanów i odbitek fotograficznych z odnalezionych w trakcie kwerend źródeł. Pod względem spuścizny po prof. Lutosławskim szczególnie zasobnym w relikty okazało się Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie. Właśnie tam

11 Muzeum ma własną stronę internetową o adresie: <https://www.muzeum-drozdowo.pl>.

powstała w 2004 roku wystawa „*Primum vivere – deinde philosophari* Wincenty Lutosławski (1863–1954). W 50 rocznicę śmierci”. Zorganizowana we współpracy z Muzeum w Drozdowie, po trzymiesięcznej ekspozycji trafiła do Drozdowa, gdzie była prezentowana na przestrzeni kolejnego roku. W modyfikacji drozdowskiej została rozszerzona o odbitki oryginalnych dokumentów. Archiwalia posłużyły również do opracowania na miejscu wystawy „Praca w polskim dworze” (Drozdowo 2008). Skoncentrowana wokół Wincentego i jego braci, prezentowała dorobek całego pokolenia z Drozdowa.

Zaznaczający się w ostatnich latach wzrost wiedzy na temat rodu Lutosławskich sprawił, że kilkakrotnie podejmowano próby oceny stanu badań historycznych o rodzinie. Były to głównie prace drozdowskiego Muzeum. Tego typu ujęcia powstawały na potrzeby publikacji podsumowujących działalność placówki. Tematyce poświęcono fragmenty monografii muzealnych z 2004 oraz 2009 roku¹². Aktualny wykaz konferencji zorganizowanych przez Muzeum zamieszczono w folderze wydanym z okazji nadania nowej nazwy w 2019 roku¹³. Jednocześnie (po dwóch latach od napisania) ukazał się drukiem artykuł monograficzny poświęcony stanowi i perspektywie badań nad historią rodziny Lutosławskich linii łomżyńskiej¹⁴. Prócz wywodu dotyczącego problematyki piśmiennictwa pióra przedstawicieli rodziny Lutosławskich autor omówił kulisy rodzinne i geopolityczne towarzyszące kreacji publicystycznej zarówno w odniesieniu do twórczości samych Lutosławskich, jak i im poświęconemu wyborowi piśmiennictwa historiograficznego.

Warto w tym miejscu przytoczyć choćby kilka z kilkudziesięciu publikacji wydanych przez Muzeum. Dziełem najpełniej związanym z samym Wincentem jest, mówiąc słowami autora, „[...] nauka o prawdziwym bycie” *Metafizyka*¹⁵, a także praca pokonferencyjna *Wincenty Lutosławski – oblicza różnorodności*¹⁶. Natomiast do obrazów z życia rodziny Lutosławskich należą *Pamiętniki* Wacławy Lignowskiej, opublikowane po raz pierwszy w 2007

12 M. Rydzewski, *Muzeum w Drozdowie 1984–2004*, dz. cyt.; tenże, *Muzeum Przyrody w Drozdowie w latach 2005–2009*, Drozdowo 2009.

13 M. Rydzewski, T. Szymański, *Muzeum Przyrody – Dwór Lutosławskich w Drozdowie*, Drozdowo 2019.

14 M. Rydzewski, *Historia rodziny Lutosławskich linii łomżyńskiej – stan i perspektywy badań*, [w:] *Rody i rodziny Mazowsza i Podlasia, źródła do badań genealogicznych*, red. M.F. Frąckiewicz, Łomża 2019, s. 147–160.

15 W. Lutosławski, *Metafizyka*, Drozdowo 2004.

16 A. Pawłowski, R. Zaborowski, *Wincenty Lutosławski – oblicza różnorodności, materiały z III Konferencji poświęconej Wincentemu Lutosławskiemu w Drozdowie w dniu 20 października 2006 r.*, Drozdowo 2006.

roku¹⁷. W nich wielokrotnie na plan pierwszy wysuwa się pełne ożywcze-
go temperamentu życie Wincentego i wspierającej go żony Sofii oraz ich
córek, z którymi to autorka była szczególnie zżyta. Ponadto w 2019 roku
ukazała się długo wyczekiwana praca pod jakże wymownym tytułem *Ko-
niec świata Lutosławskich*, napisana przez Danutę i Aleksandra Wroniszew-
skich. Ten niemal epicki utwór biograficzny jest zwieńczeniem wielu lat za-
interesowań małżeństwa dziennikarzy niezwykłą historią Drozdowa i jego
dawnych właścicieli.

Podsumowanie

Drozdowo przez wielu uznawane jest dziś za miejsce poszukiwania śladów
odciśniętych w czasie. Z pewnością spuścizna po Lutosławskich wśród ze
staraniami muzealników ma wpływ na to ujęcie. Muzeum i wymienione
w pracy obiekty architektury tworzą zespół chroniony prawem konserwa-
tora zabytków. Także treść wystaw historycznych i zgromadzone nań pa-
miątki oraz narracja przewodników ściśle odnoszą się do sentymentalnej
formuły drozdowskiej historii rodziny Lutosławskich po II wojnie świato-
wej, najdobitniej ujętej na płytach memoratywnych umieszczonych w miej-
scach sacrum. W zasadzie cała specyfikacja Muzeum wiąże się harmonijnie
z tą spuścizną, poczynawszy od gromadzenia zbiorów, opracowywania i pre-
zentacji eksponatów do wystaw stałych i czasowych, lekcji oraz rocznico-
wych sesji popularnonaukowych oraz odnoszących się do poszczególnych
form działalności wydawnictw. Jednocześnie sentyment ten sprawia, że
miejsce Muzeum widziane jest przez wielu jako depozytorium pamiątek
związanych z Lutosławskimi, stąd dary i depozyty krewnych oraz kolekcjo-
nerów. Ostatecznie wpływa to znacząco na wzrost zasobów w postaci mu-
zealiów i dóbr kultury oraz ustawicznie powiększającego się księgozbioru
bibliotecznego, do którego trafiają zarówno najnowsze opracowania, jak
i stare wydania książek autorstwa członków rodziny Lutosławskich oraz im
poświęcone.

To wszystko sprawia, że Muzeum postrzegane jest obecnie już nie tyl-
ko jako miejsce deponowania, ale także centrum wymiany i popularyzacji
myśli, którego sercem bywają wystawa „Salon dworski”, tarasy muzealne
czy też park podworski – miejsca akcji wielu narracji o charakterze spo-
łecznym (podsumowania działalności, wręczanie nagród), kulturalnym

17 W. Lignowska, *Pamięniki 1897–1918*, Drozdowo 2007.

(wieczornice, koncerty i prezentacje literackie), edukacyjnym (prelekcje, projekcje i finały konkursów) i naukowym (wykłady, sesje i konferencje).

Wśród poruszanych w ten sposób tematów cyklicznie pojawia się postać Wincentego Lutosławskiego, jego żony Sofii i córek, ponieważ ich dorobek oraz wpływ na historię rodziny był niezmiernie istotny. Przyczynkowe chociażby pojawianie się ich przy okazji omawiania tematów związanych z rodziną Lutosławskich, niezależnie od prezentowanego miejsca i czasu, poczynając od ostatniej ćwierci XIX wieku, jest najbardziej widocznym przejawem występującej więzi rodzinnej. Zatem spuścizna po Wincentym Lutosławskim uznawana jest za nierozzerwalny element programu działalności Muzeum, którego nie może zabraknąć w zasadzie w każdej z form pracy placówki. Dla drozdowskich muzealników jego przykład stanowi kanwę dla wielu prac, począwszy od rodzaju gromadzonych zbiorów, a skończywszy na publicystyce oraz opracowaniach naukowych. Temat ten był i jest wciąż niesłabnącym źródłem inspiracji dla badań z uwagi na ogrom dorobku społecznego i naukowego oraz różnorodność tematyki prac z zakresu choćby filozofii. Powierzchniowo niewielki budynek siedziby Muzeum zawiera ważną część spuścizny materialnej po Wincentym. Placówka poprzez unikatowość zbiorów historycznych oraz ich przekrojowość, w połączeniu z zachowanym miejscem i dorobkiem pracowników, stanowi potencjał dostrzegany przez wiele instytucji społecznych, oświatowych i naukowo-badawczych wykraczających swoimi pracami daleko poza dziedzinę nauki zajmującą się dziejami. Różnorodny dorobek podyktowany został na równi wewnętrznym programem działalności oraz otwarciem na wielostronną współpracę, z uwagi na tak wielowymiarowe postacie jak prof. Wincenty Lutosławski, patron wymienionych wystaw, sesji i konferencji.

Monumentalność dorobku filozofa sprawia, że może on niemal równoważyć rozmiar spuścizny po swoich pięciu braciach, a od osób zajmujących się jego problematyką wymaga rozbudowanego warsztatu poznawczego. To niezmiernie frapujące, jak wiele pozostawia jeszcze do odkrycia, mimo gruntownie poznanego i szczegółowo opracowanego życiorysu. Jego twórczość, wciąż zaskakuje nowymi informacjami już nie tylko dotyczącymi analizy dorobku, ale oceny i wpływu jego prac na wychowanków i społeczeństwo. W świetle tych argumentów publicystyka poświęcona filozofowi wydana przez Muzeum stanowi wciąż materiał wymagający uzupełnień w oparciu o dalsze prace i publikacje.

Docenieniem i okazją do podsumowania stała się okoliczność przyznania specjalnej nagrody, jaką Muzeum otrzymało za dotychczasową działalność prowadzoną na podstawie wypracowanego programu. W 2019 roku

Muzeum Przyrody w Drozdowie otrzymało Nagrodę II stopnia w XXX edycji Konkursu o Nagrodę i Medal Zygmunta Glogera. Kapituła powołana przez Społeczne Stowarzyszenie Prasoznawcze STOPKA w Łomży z przewodniczącym prof. Antonim Dudkiem uhonorowała drozdowską placówkę za „umiejętne łączenie działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego z ochroną dziedzictwa kulturowego”. Jest to ważne ogólnopolskie wyróżnienie dla powołanej w 1984 roku instytucji, która zajmuje się dwiema dziedzinami działalności: przyrodą i historią, kultywuje pamięć o historii rodu Lutosławskich i zajmuje się popularyzacją dziejów oraz dorobku twórczego ziemian z Drozdowa, jak również ziemiaństwa związanego z regionem, prowadzi działalność wydawniczą i badania naukowe, gromadzi zbiory, organizuje konferencje przyrodnicze i historyczne oraz udostępnia zwiedzającym wystawy stałe oraz czasowe, stale poszerzając swoją ofertę. Siedziba Muzeum, czyli dwór Lutosławskich, jest jedną z najważniejszych i najbardziej rozpoznawalnych atrakcji regionu.

BIBLIOGRAFIA

Benavente J., *Żle kochana*, przeł. I. Lutosławska, wstęp S. Casanova-Lutosławskiej, Łwów–Poznań 1925.

Czyn niepodległościowy ziemian łomżyńskich podczas I wojny światowej, red. M. Rydzewski, Drozdowo 2017.

Jordan P., *First to Fight*, Londyn 1943, wyd. 2.

Lignowska W., *Pamiętniki 1897–1918*, Drozdowo 2007.

Lutosławska I., *Andrzej Korecki*, Warszawa 1932.

Lutosławska S., *El pecado*, Madryt 1911.

Lutosławska S., *Fugaces*, La Coruña 1898.

Lutosławski W., *Adam Mickiewicz Philosophie nationale Polonaise*, Genewa 1902.

Lutosławski W., *Bądźmy ludźmi*, Warszawa 1921.

Lutosławski W., *Bolszewizm i Polska*, Wilno 1920.

Lutosławski W., *Darwin i Słowacki*, Warszawa 1909.

Lutosławski W., *Główne prawdy*, „Lotos” 1937, nr 2-4.

Lutosławski W., *Iskierki warszawskie*, Warszawa 1911.

Lutosławski W., *Jak rośnie dobrobyt*, Kraków 1936.

Lutosławski W., *Jeden latwy żywot*, Kraków 1994.

Lutosławski W., *Juliusz Słowacki Genezis z ducha*, Kraków 1903; „Eleusis” 1903, t. 1.

Lutosławski W., *La conscience nationale et la Ligue des nations*, Paryż 1919.

Lutosławski W., *Listy robotnika polskiego*, Warszawa b.d.

Lutosławski W., *Logika ogólna czyli teoria poznania i logika formalna*, Kraków 1906.

Lutosławski W., *Metafizyka*, Drozdowo 2004.

Lutosławski W., *Na drodze ku wiecznej przemianie*, Warszawa 1912.

Lutosławski W., *Nieśmiertelność duszy i wolność woli*, Warszawa 1909.

Lutosławski W., *Nieśmiertelność duszy, zarys metafizyki polskiej*, wyd. 3, Warszawa 1925.

Lutosławski W., *Państwo narodowe*, komitet im. braci Józefa i Marjana Lutosławskich, Wilno 1922.

Lutosławski W., *Pewniki polityki polskiej*, Wilno 1923; *Theory and practice of national life* (nadbitka), Wilno, b.d.

Lutosławski W., *Polish Personalism*, „The Personalist” 1952, vol. 33, no. 1.

Lutosławski W., *Posłannictwo polskiego narodu*, Warszawa 1939.

Lutosławski W., *Praca narodowa*, Wilno 1922.

Lutosławski W., *Preesistenza e reincarnazione*, Turyn 1931.

Lutosławski W., *Rozwój potęgi woli przez psychofizyczne ćwiczenia*, Warszawa 1909.

Lutosławski W., *Rozwój potęgi woli*, Wilno 1923; *Rozwój potęgi woli*, cz. 1 (reprint II obieg).

Lutosławski W., *Seelenmacht*, Leipzig 1899.

Lutosławski W., *Tajemnica powszechnego dobrobytu*, Wilno 1926.

Lutosławski W., *The World of Souls*, Wilno 1923.

Lutosławski W., *Volonté et liberté*, Paryż 1913.

Lutosławski W., *Walka klas*, „Głosy na Czasie” 1921, nr 46.

Lutosławski W., *Wizje najbliższej przyszłości*, Poznań 1937.

Lutosławski W., *Wojna wszechświatowa – jej odległe przyczyny i skutki*, b.d., 1920.

Lutosławski W., *Wykłady Jagiellońskie*, t. 2: *Poprzednicy Platona*, Kraków 1902.

Lutosławski W., *Zakon Kowali*, Kraków 1914.

Martí García V., *Ze świata wewnętrznego*, przeł. I. Lutosławska, Warszawa 1911.

Muzeum Przyrody w Drozdowie w latach 2005–2009, Drozdowo 2009.

Niepodległość w poglądach, działalności i pamięci polskich elit kraju i regionu łomżyńskiego, red. M. Bauchrowicz-Tocka, Drozdowo 2019.

Pruszyński K., *Poland Fights Back*, Londyn 1941 (tłumaczenie na angielski Peter Jordan).

Przedstawiciele elit prowincjonalnych w XIX i pierwszej połowie XX w., red. Ł. Lubicz-Łapiński, Drozdowo 2015.

Rydzewski M., *Muzeum w Drozdowie 1984–2004*, Drozdowo 2004.

Rydzewski M., *Muzeum Przyrody w Drozdowie w latach 2005–2009*, Drozdowo 2009.

Rydzewski M., *Historia rodziny Lutosławskich linii łomżyńskiej – stan i perspektywy badań*, [w:] *Rody i rodziny Mazowsza i Podlasia, źródła do badań genealogicznych*, red. M.F. Frąckiewicz, Łomża 2019, s. 147–160.

Rydzewski M., Szymański T., *Muzeum Przyrody – Dwór Lutosławskich w Drozdowie*, Drozdowo 2019.

Sofia Casanova Lutosławska we wspomnieniach rodziny, Drozdowo 2012, film DVD.

Wincenty Lutosławski – oblicza różnorodności, materiały z III Konferencji poświęconej Wincentemu Lutosławskiemu w Drozdowie w dniu 20 października 2006 r., red. A. Pawłowski, R. Zaborowski, Drozdowo 2006.

Wroniszewscy D. i A., *Koniec świata Lutosławskich*, Drozdowo 2019.

SŁOWA KLUCZOWE: Wincenty Lutosławski, rodzina Lutosławskich, Muzeum Przyrody – Dwór Lutosławskich w Drozdowie, Drozdowo, wystawy, zbiory, publicystyka muzealna

THE MATERIAL LEGACY OF WINCENTY LUTOSŁAWSKI IN DROZDOWO – AN INSPIRATION FOR LOCAL RESEARCH

Abstract

The text *The material legacy of Wincenty Lutosławski in Drozdowo – an inspiration for local research* is an assessment of the achievements of the staff of the Natural History Museum – Lutosławski Manor in Drozdowo in the field of its main activity. Among the tasks carried out: the collection and development of collections, organisation of exhibitions, broadly understood education and journalism, and academic work is an equal element. It documents the history of the landed gentry of Łomża with particular emphasis on the Lutosławski family of Drozdowo. Taking into account the highlighted task, the paper is divided into three sections. The preceding introduction is devoted to the history of the Lutosławski family in Drozdowo. The first section describes Wincenty Lutosławski's relationship with Drozdowo, where he spent his childhood and later came with his wife

and daughters. The second section covers the history and assessment of the value of the Drozdowo mementos of Wincenty. It concerns his legacy in the form of buildings and park layouts as well as changes in the very infrastructure of the locality. With regard to the Museum, the exhibition and storage collections are discussed. Among them are Wincenty's personal items related to his life and work, including a travel desk. The third section presents the state of research and studies on Lutosławski as seen from the perspective of the Museum's programme specification. The development of an individual research programme drawing on the museum's own resources and supplementing queries with materials on the basis of which his educational and popularising activities and, in the long-term perspective, research and study activities developed, is presented. As a result of creating exhibitions and journalism, materials from various sources are accumulated, on the basis of which analytical works and syntheses are prepared. The organisation of sessions and conferences is closely linked to this practice, and the rapprochement of the different types of activities is being fostered, for example by the creation in 2011 of a conference on the theme of "Meetings of Generations in the Landed Gentry Community" and anniversary celebrations.

The programme of the Museum's activities, created over the course of more than thirty years, would certainly not be as varied and extensive were it not for the "depth" of the material and ideological heritage of the most prominent representatives of the Lutosławski family, among whom Wincenty played a leading role. The man and his creation inspires not only the Drozdowo museum staff, but also the academics cooperating with them, who seek inspiration from sources preserved and developed also in the philosopher's hometown.

KEYWORDS: Wincenty Lutosławski, Lutosławski family, Museum of Nature – Lutosławski Manor in Drozdowo, Drozdowo, Exhibitions, Collections, museum journalism

Aneks

Dwór Dolny w Drozdowie w okresie międzywojennym, obecnie siedziba Muzeum

Krypta rodzinna Lutosławskich na cmentarzu parafialnym w Drozdowie, Barbara i Marek Niklewiczowie oraz inni uczestnicy I Spotkania Pokoleń w Kręgu Kultury Ziemiańskiej w krypcie grobowej Lutosławskich, Drozdowo 2011 r.

Płyty memoratywne rodziny Lutosławskich we wnętrzu kościoła parafialnego w Drozdowie, 2011 r.

Spacer uczestników konferencji „Portret rodzinny Witolda Lutosławskiego” alejami parku Dworu Górnego, Drozdowo 2013 r.

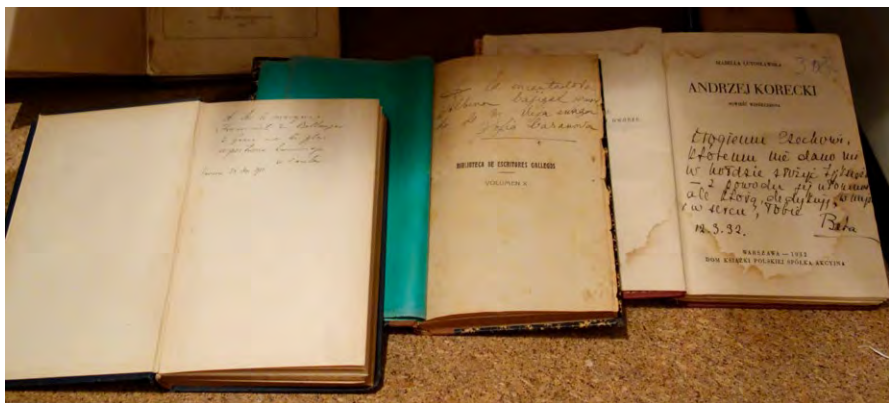
Bracia Lutosławscy, pocz. XX w.

Roman Dmowski z rodziną Niklewiczów i gośćmi imieninowymi w Drozdowie, 9 VIII 1938 r.

Wystawa „Salon Dworski”

Zbiór archiwalnych książek z dedykacjami autorów: Wincentego, Sofii oraz ich córki Izabeli

Zbiór archiwalnych książek z dedykacjami autorów: Wincentego i Sofii Lutosławskich

Uczestnicy III Konferencji o Wincentym Lutosławskim, Drozdowo 2006 r.